

УДК 378:373.3/.5.091.12.011.3-051:784]:005.336.5
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.73-2.27>

О. П. Петрикова

доцент кафедри академічного та естрадного вокалу
Інституту мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка

С. В. Румянцева

старший викладач кафедри академічного та естрадного вокалу
Інституту мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка

ЗНАЧЕННЯ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті розкривається значення вокальної підготовки студентів у процесі фахової діяльності у вищій школі. Автори розкривають сутність понять «вокал», «вокальне мистецтво», «вокальна підготовка»; висвітлюють мету та завдання вокального навчання майбутніх вчителів музичного мистецтва у закладах вищої мистецької освіти.

У статті автори підкреслюють думку про нерозривність моніторингу рівнів готовності студентів до вокальної діяльності та результативність їх вокальної підготовки протягом років навчання. Особливої уваги науковці надають обґрунтуванню важливості особистісно-зорієнтованого навчання студентів, характеризують його специфіку, користь; окреслюють напрями творчої діяльності студентів вищої школи; звертають увагу на активну музичну діяльність майбутніх фахівців як складник музичного розвитку, у процесі якого формуються їх виконавські вміння та навички.

На думку авторів, на заняттях із «Постановки голосу», «Вокального класу» значну увагу слід приділяти розвитку інтонаційного мислення у студентів, сприяти збагаченню їх музичних уявлень під час прослуховування та розучування вокальних творів на заняттях. У статті також надані методичні рекомендації щодо проведення вокальної діяльності зі студентами та розвитку у них вокального мислення.

Автори звертають увагу і на специфіку фізичних дій тіла співака, які допомагають розкриттю музичного змісту твору за допомогою вокальної техніки та сприяють розвитку вокально-звукового мислення виконавця. У висновках науковці підкреслюють думку про необхідність введення у навчальний план та освітньо-професійну програму підготовки студентів вищої школи таких дисциплін: сценічна мова, сценічна майстерність, вокалотерапія, що у подальшому сприятиме у них розвитку уваги, уваги, вокального мислення, артистизму.

Шляхи подальшої наукової роботи щодо дослідження цієї проблематики науковці вбачають у розгляді методики розвитку креативності у майбутніх вчителів музичного мистецтва в аспекті вокального навчання.

Ключові слова: вокальна підготовка, майбутні вчителі музичного мистецтва, фахова діяльність, вища школа, вокальне мислення.

Постановка проблеми. В умовах інтеграції української спільноти до світового соціокультурного простору відбувається інтенсивна розбудова українського суспільства, що зумовлює реформування освіти у державі та вимагає від педагогів креативного підходу до навчання, професійності, здатності до самовдосконалення для забезпечення високого рівня духовного та особистісного становлення себе та студентів.

Своєчасність дослідження зумовлена кардинальними змінами вимог суспільства до особистості, яка має виявити себе у будь-якій сфері життєдіяльності. При цьому особливого значення набуває фахова підготовка майбутнього викладача у вищій мистецькій школі, її здатність розв'я-

зувати складні проблеми власної життєдіяльності. Розвиток вокальних здібностей у студентів в процесі фахової підготовки, розуміння значення вокальної підготовки для ефективної реалізації навчального процесу – основні завдання вищої вокальної педагогіки сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми вокального навчання привертати увагу та ґрунтовно досліджувалися протягом останніх десятиліть багатьма вченими, педагогами, музикантами, мистецтвознавцями. Значний внесок у теоретичне обґрунтування співацького звукоутворення з анатомо-фізіологічної точки зору зробили В. Морозов, Д. Аспелунд, М. Микиша, Д. Євтушенко; формування та розвиток співаць-

ких здібностей вивчали Л. Дмитрієв, В. Антонюк, О. Стахевич, Н. Гребенюк; формування вокально-слухових навичок досліджувала О. Маруфенко; професійно-значущі якості майбутнього вчителя музичного мистецтва висвітлені у наукових працях Г. Стасько, О. Краснова-Соколова; взаємодія вокального та методичного компонентів у структурі професійної підготовки студентів музично-педагогічних факультетів перебувають у центрі уваги сучасного науковця Л. Василенко.

Проблема формування фахової майстерності вчителя висвітлена у різних сферах: психолого-педагогічній (Ю. Азаров, Л. Виготський, І. Зязюн, О. Киричук, Н. Кузьміна, О. Пехота, С. Рубінштейн, В. Сухомлинський, Г. Хозяїнов) і музично-естетичній (Е. Абдуллін, Б. Асаф'єв, О. Апраксина, Л. Арчажникова, Г. Падалка, О. Рудницька, В. Шульгіна).

У наукових дослідженнях висвітлюються і різні аспекти підготовки вчителя музики до виконавської майстерності (І. Мостова, Г. Ніколаї, В. Федоришин, Ю. Цагареллі). Велика зацікавленість учених цією важливою проблематикою зумовлена потребами розвитку суспільства, нагальною необхідністю підготовки високопрофесійних фахівців.

Мета статті – дослідити значення вокальної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва у процесі їх фахової діяльності у вищій школі мистецького спрямування.

Виклад основного матеріалу. Поняття «вокал», «вокальне мистецтво» можна трактувати по-різному, але найчастіше мається на увазі виконання музики за допомогою голосу, мистецтво втілення засобами співацького голосу, на відміну від інструментальної музики, художнього змісту музичного твору.

Дослідники по-різному трактують сутність «вокальної підготовки». Так, Л. Тоцька визначає її як підготовленість майбутнього спеціаліста різних рівнів кваліфікації у галузі вокального мистецтва до концертно-педагогічної діяльності [14]. Г. Стасько під вокальною підготовкою розуміє систему, в основу якої входять наукові постулати вокальної педагогіки та практика емпіричного досвіду керування нейрофізіологічним процесом голосоутворення [13, с. 22].

Ю. Юцевич вважає, що вокальна підготовка має відбуватися за допомогою таких завдань: знання природи та механізму звукоутворення, закономірностей розвитку голосу співака, практичне керування процесом фонації, розуміння сутності фонаційних явищ, уміння передати художньо-образний зміст твору тощо [16, с. 222].

Вокальна підготовка, на думку видатних педагогів-вокалістів (А. Здановича, К. Злобіна та інших), обґрунтовується як процес «постановки голосу», за допомогою якого голосовий апарат

співака пристосовується до професійного співу і відтворюється через свободу та природність звукоутворення; рівність і стійкість звучання голосу співака; розширення діапазону, зростання сили голосу; польотність, дзвінкість тощо [2; 6; 9].

На думку Н. Гребенюк, мета вокального навчання студентів у вищій школі – це побудова художнього образу твору засобами музичної, словесної та вокальної виразності [5]. Під вокально-виконавською майстерністю П. Сікур розуміє емоційно-образне розкриття майбутнім співаком змісту музичного твору [12, с. 68–76].

Вокальна підготовка студентів відбуватиметься найбільш ефективно, якщо на заняттях із фахових дисциплін буде дотриманий такий педагогічний принцип як особистісно-орієнтований підхід до кожного студента. Особистісно-орієнтований підхід до вокального навчання студентів у вищій школі має бути спрямований на особистісний розвиток студента (мотивацію, самоактуалізацію, самовдосконалення, саморегуляцію, самореалізацію) та вияв себе у мистецькій і педагогічній сферах діяльності.

На сучасному етапі особистісно-орієнтований підхід реалізується через мистецьку діяльність, яка передбачає саморозвиток суб'єктів навчального процесу. Під час включення в освітній процес особистісно-орієнтованого підходу відбувається формування, виховання та розвиток особистісно-моральних якостей майбутнього викладача, покращується мотиваційна сфера, активізуються творчі здібності, задатки та індивідуальні можливості кожного студента. На думку І. Бега, досягнення кожної особистості пов'язані з її особистісним потенціалом, з її розвитком, результатом чого є гармонізація духовного та професійного оптимуму суб'єкта [3; 6].

Саме завдяки практичному навчанню й практичному мисленню особистості можна розвивати задатки вокального мислення у студентів. Вокальне мислення допомагає створювати музичний образ твору у процесі співу через пошук необхідних звуково-рухових почуттів виконавця. Це мислення виявляється через координацію рухів співочого апарату відповідно до емоційного «переживання» змісту музичного твору. Формування практичних вокальних вмій і навичок є необхідною умовою підготовки студентів мистецьких інститутів та факультетів. Саме завдяки практичному курсу постановки голосу набуваються як практичні вміння та навички студента, так і теоретичні знання, які з часом розширюють коло музичного тезаурусу майбутнього фахівця.

Завданнями вокальної підготовки майбутнього вчителя-музиканта є:

- здійснення естетичного виховання;
- формування усталених смаків до справжніх прикладів вокального мистецтва;

- розвиток вокально-виконавських, вокально-сценічних і художньо-творчих здібностей;
- формування здатності розуміти психологічні та біофізичні механізми процесу фонації;
- встановлення стійких критеріїв якості правильного співу;
- активний розвиток вокального слуху;
- удосконалення вокально-технічних та артистичних вмінь і навичок;
- формування знань щодо основ вокальної педагогіки, методики розвитку та охорони співацького голосу як дорослої людини, так і дитини;
- самовдосконалення співацької майстерності, самоконтроль і самоаналіз у процесі практики.

Результативність вокальної підготовки майбутніх вчителів-музикантів виявляється через дослідження готовності студентів до вокально-практичної діяльності. Перевірити це може викладач постановки голосу, який аналізує стан мотивації та потреби студента щодо майбутньої професії; його музичні (вокальні) задатки та здібності; наявність музично-теоретичних знань про процес співу; сформованість фахових компетенцій.

Самостійна робота студента щодо оволодіння фахом має включати свідому роботу над якісним звукоутворенням, розвиток вокальних уявлень нейромоторних відчуттів голосоведення; роботу над опануванням вокального репертуару як українських, так і зарубіжних композиторів різних століть та епох.

Розвиток індивідуального виконавського та слухового досвіду відбувається на основі накопичення слухових вражень. Дієвим методом накопичення слухового досвіду є прослуховування чужого виконання та самоаналіз власного виконання того чи іншого вокального твору. Значення сприймання виконання власного голосу для студента величезне. Слухаючи себе «зі сторони», студент оцінює власне звучання, порівнює його з інтерпретаціями та трактуваннями інших виконавців, виносячи для себе бажане розуміння передачі художньо-образного змісту твору. Таким чином викладач вокалу в аудиторії виконує роль зворотного зв'язку, оцінюючи недоліки, позитивні моменти у співі майбутнього вчителя.

Протягом тривалого спостереження ми дійшли висновку, що найслабшим місцем у студентів є не досить розвинене інтонаційне мислення у них. Чистота інтонації має відпрацьовуватися студентом у процесі роботи над вокальною технікою. Процес чистого інтонування нерозривно пов'язаний із відчуттям опори дихання, формуванням необхідної атаки звуку, утворенням співочого «рупору» на обличчі тощо. Необхідним завданням для викладача вокалу на занятті співу є розвиток чистого інтонування студента, що може відпрацьовуватися навіть на найпростіших вправах і вокалізах, українських народних піснях.

Розвивати інтонаційне мислення студента бажано розпочинати із проговорювання скоромовок, проспівування та проговорювання окремих фраз твору «про себе», тобто розмовного інтонування. Мовне та вокальне інтонування є спорідненими семіотичними системами. В основу обох покладений темпоритм, інтонаційний початок, синтаксична розчленованість. Для покращення підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва у блок фахових дисциплін навчального плану можна ввести, окрім вокального класу, акторської майстерності, ще ораторське мистецтво для емоційного розрізнення інтонування того чи іншого слова, фрази, речення.

Майбутнім вчителям музичного мистецтва бажано звертати увагу на рухи тіла під час виконання вокального твору, які безпосередньо допомагають розкриттю художнього змісту твору. У вокалістів співочі рухи мають «інтимніший» характер, на відміну від рухів інструменталістів під час гри, вони малопомітні, складніше піддаються фіксації, контролю та диференціації. У співаків контроль за діями співочого апарату здебільшого слуховий, але дії співочого голосу пов'язані з фізичними діями усього організму.

Вміла передача характеру твору за допомогою фізичних дій тіла може позитивно вплинути на фонаційний процес голосу співака. Так, плавні рухи рук допомагають відчути кантилений характер твору, протяжний звук мелодії, м'який поворот голови знімає напруження м'язів обличчя та гортані співака під час співу. У світі існує багато методик, спрямованих на активне використання рухів тіла для покращення фонаційного процесу.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи викладене вище, можна дійти висновку, що фахова підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва – процес тривалий і багатовекторний. Він повинен охоплювати викладання музичних предметів у поєднанні із різносторонньою мистецькою підготовкою і бути скеровуватися на її удосконалення згідно вимог нинішнього суспільства. Вокальна підготовка є необхідним складником фахового навчання студентів вищої школи, значення якої є вагомим для освітнього процесу.

Перспективи подальшого вивчення цієї проблематики будуть стосуватися розгляду методики розвитку креативності у майбутніх вчителів музичного мистецтва в аспекті вокального навчання.

Список використаної літератури:

1. Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки: книга для учителя. Москва : Просвещение, 1984. 111 с.
2. Аспелунд Д.Л. Развитие певца и его голоса. Москва : Музгиз, 1952. 191 с.
3. Бех І.Д. Особистісно-орієнтоване виховання : навчально-методичний посібник. Київ : ІЗІМН, 1998. 204 с.

4. Гнидь Б.П. Виконавські школи України. Кафедра сольного співу НМАУ імені П.І. Чайковського (1971-2001 роки) : посібник. К. : НМАУ, 2002. 95 с.
5. Гребенюк Н. Особистісно-орієнтований підхід у розвитку індивідуальності співака. *Музичне виконавство*. Вип. 14, кн. 6. Київ : НМАУ, 2000. С. 156–165.
6. Дмитриев Л.Б. Вопросы вокальной педагогики. Ленинград : Музыка, 1976. С. 12–33.
7. Донец-Тессейр М.Э. Опыт воспитания сопрано. *Вопросы вокальной педагогики*. Вып. 3. Москва : Музыка, 1967. С. 120–133.
8. Евтушенко Д.Г. Выдающийся педагог-вокалист (воспоминания Е.А. Муравьевой). *Вопросы вокальной педагогики*. Вып. 3. Москва : Музыка, 1967. С. 21–33.
9. Евтушенко Д.Г. Роздуми про голос: нотатки педагога-вокаліста Д.Г. Євтушенко. Київ : Музична Україна, 1979. 92 с.
10. Колодуб І. Питання вокального мистецтва. Харків, 1995. С. 106.
11. Панченко Г.П. Методика розвитку творчих здібностей майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки : дис. канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2008. С. 124.
12. Сикур П.И. Воспою тебе. Основы вокальной техники и исполнительства для вокалистов, руководителей хоров, профессионалов и любителей светского и церковного пения. Москва : Русский Хронографъ. 1991, 408 с.
13. Стасько Г.Є. Вокальна підготовка муйбутнього вчителя музичного мистецтва як основа удосконалення педагогічної майстерності : автореф. дис. канд. пед. наук. 13.00.01. Київ, 1995. 24 с.
14. Тоцька Л.О. Компонетна структура вдосконалення вокальної підготовки студентів – майбутніх вчителів музики : дис. канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2009, 271 с.
15. Шульпяков О. Музыкально-исполнительская техника и художественный образ. Москва, 1972. С. 56.
16. Юцевич Ю.Є. Теорія і методика формування співацького голосу : навч.-метод. посібник для викладачів і студентів мистецьких навч. закладів, учителів шкіл різного типу. Київ : ІЗМН, 1998. 160 с.

Petrykova O., Rumiantseva S. The importance of vocal training of the future teachers of musical art in professional activity of higher school

The article reveals the importance of vocal training of students in the process of professional activity of higher school. The authors provide insight into the essence of the concepts “vocal”, “vocal art”, “vocal training”, “academic singing”; cover the purpose and objectives of vocal training of the future teachers of musical art in the institutions of higher artistic education.

In the article the authors emphasize the continuity of monitoring the levels of students' readiness for vocal activities and the effectiveness of their vocal training during the years of study. Scientists pay special attention to substantiating the importance of student-centered education, characterize its specifics and benefits; outline the areas of creative activity of students of higher school; pay attention to the dynamic musical activity of the future professionals as a component of musical development, in the process of which their performing skills are formed.

According to the authors, in the classes on “Voice Placement” and “Vocal Class” considerable attention should be paid to the development of intonation thinking of students and help them to enrich musical conceptualization while listening to and exercising vocal compositions in class.

The article also provides guidelines for conducting vocal activities with students and the development of their vocal thinking. The authors also pay attention to the specifics of the physical actions of the singer's body, which help to reveal the musical content of the musical composition with the help of vocal technique and promote the development of vocal and sound thinking of the performer. In their conclusions, the researchers emphasize the need to introduce into the curriculum and educational and professional course for students of higher school such disciplines as scenic speech, acting skills and vocal therapy, which will further promote their development of attention, imagination, vocal thinking, artistry etc.

The ways of further scientific work on the study of this issue, scientists see in the consideration of methods of developing creativity of the future teachers of musical art in terms of vocal education.

Key words: *vocal training, future teachers of musical art, professional activity, higher school, vocal thinking.*